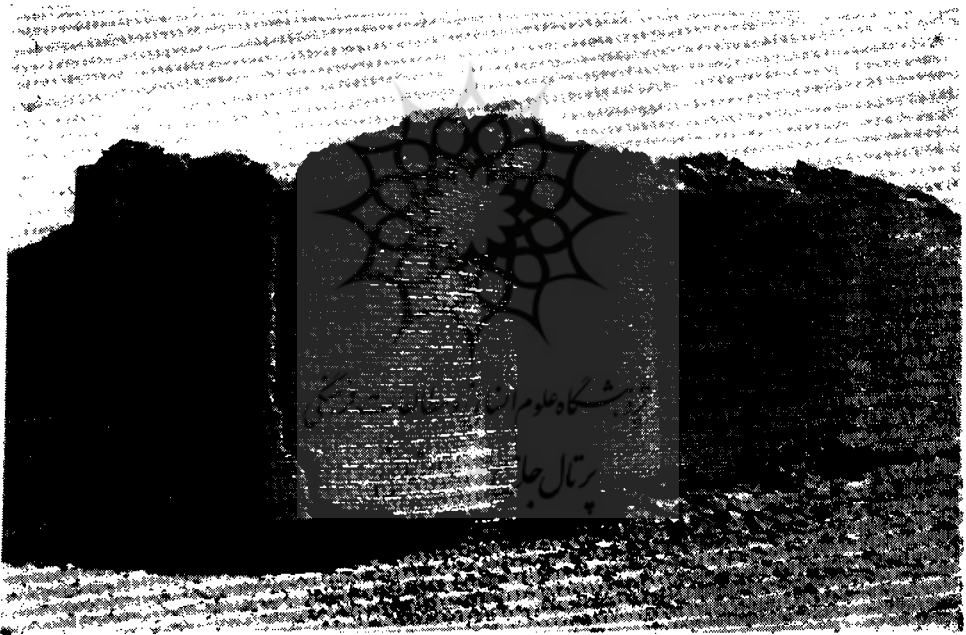

اکنون رباط راجزء به جزء مورد بررسی قرار خواهیم داد:

بر روی حصار دور بنا که مطلقاً صاف و هموار است چند برج نیم دایره و کثیرالاضلاع بطور برجسته ساخته شده است که نقش آنها استحکام بخشیدن به زوایای بناست (تصویر شماره ۱۳) و در فاصله‌های قریب به یک سوم از دو ضلع حصار یک گروه دو

تصویر شماره ۱۳ - رباط شرف ، یکی از زوایای حصار

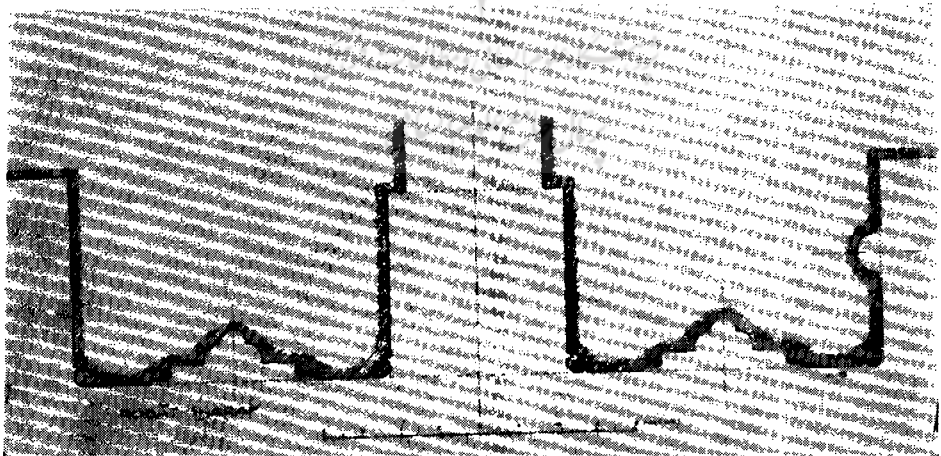
برجی و نیز در قسمت عقب بنایک پیش آمدگی دیده می شود که رواق گنبددار رباط وجود آنرا توجیه می کند . در بزرگ ورودی رباط بر روی ضلع جنوبی بنا (۱) و در

۱- بعد از این برای سهولت بیان همه حائمای جنوب شرقی را نمای جنوبی خواهیم خواند.

وسط يك پيش رفتگی عرض كه بطرز باشكوه و زیبایی باگچ و آجر تزیین شده واقع

تصویر شماره ۱۷ - رباط شرف ، مدخل بنا

تصویر شماره ۱۸ - رباط شرف ، نقشه قسمت جلوی بنا

گردیده است . بردیوار این پیش رفتگی و در دو طرف سردر ، دواسپر سه قوسی بلند

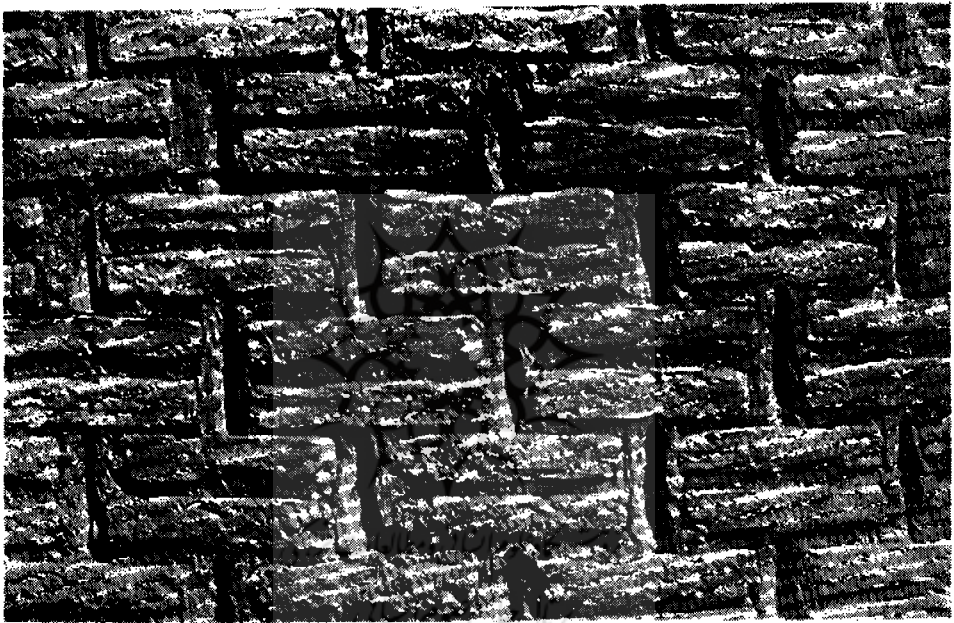
وفرو رفته وجود دارد و بردیوار شرقی پیش رفتگی نیز محرابی دیده می شود.
 با آنکه اجر چینی سطح خارجی دیوارهای شرقی شمالی و غربی دور رباط و
 برجهای آن کاملاً ساده و معمولی است (تصاویر شماره ۱۷ و ۱۸) نمای قسمت جلو پیش رفتگی
 و نیز نمای جنوبی بنا در خارج عیناً شبیه بدنزینات و آرایش دیوارهای داخلی آنست

تصویر شماره ۱۹ - رباط شرف، دیوار ایوان ورودی

(تصویر شماره ۱۹) و ما این نوع تزئین را تزئین معمولی دیوارهای رباط خواهیم نامید.
 این طرز آجر چینی ساده اما دقیق و خردمندانه است و در عصر سلجوقی بی اندازه

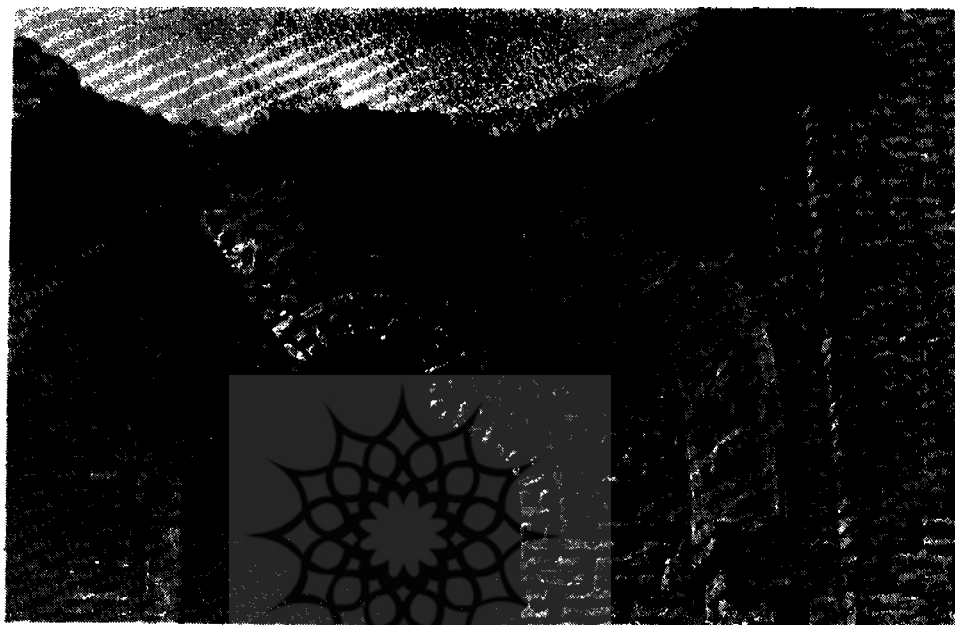
معمول و مرسوم بوده است. در خراسان نیز مانند ترکستان ارتفاع گچ بری درزها و کوره بندهای عمودی بین آجرها غالباً به ضخامت دو آجر است و از همین روبرز آجر چینی مخصوصی در این بنا بوجود آمده است که همزمان با تاریخ ساختمان بنا نیست زیرا این نوع آجر چینی در سنک بست هم دیده می شود که متعلق به یک قرن پیش تر است (تصویر شماره ۲۰) و در بسطام هم وجود دارد که مربوط به عصر مغول است.

تصویر شماره ۲۰ - سنک بست ، بدنه مناره

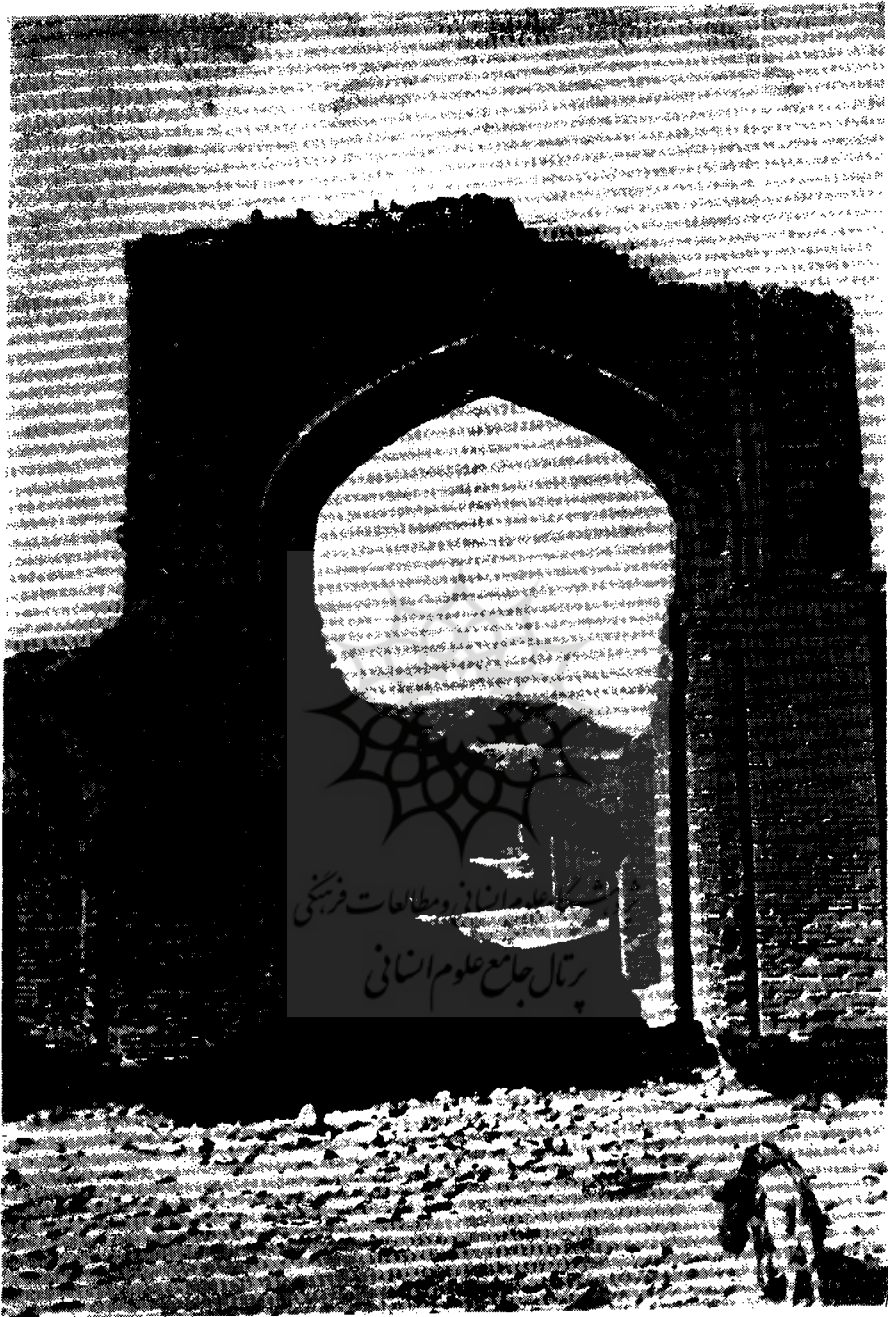
با وجود این بعضی از قسمت های جلو بنا یعنی قسمت هایی که در دوره بعد مزین به کاشی شده است دارای تزییناتی مشابه اما کم ارتفاع تر می باشد و این تزیینات فقط تا ارتفاع معینی از آجر بوده و منطقی نقطه نقطه بوجود آورده است و همچون زینت برجسته ای گرداگرد اسپرهای سه قوسی را فرا گرفته و بدین سان ارزش معماری نمای اصلی بنا را معلوم می سازد (تصویر شماره ۲۱) با وجود این ستونهای کوچک جلو گوشوارها به

شکل دیگری تزیین شده‌اند و تزیینات بین آنها قالبی یا کننده کاری است یا آنکه برای این منظور بین آجرها را کم و بیش خالی گذاشته‌اند.

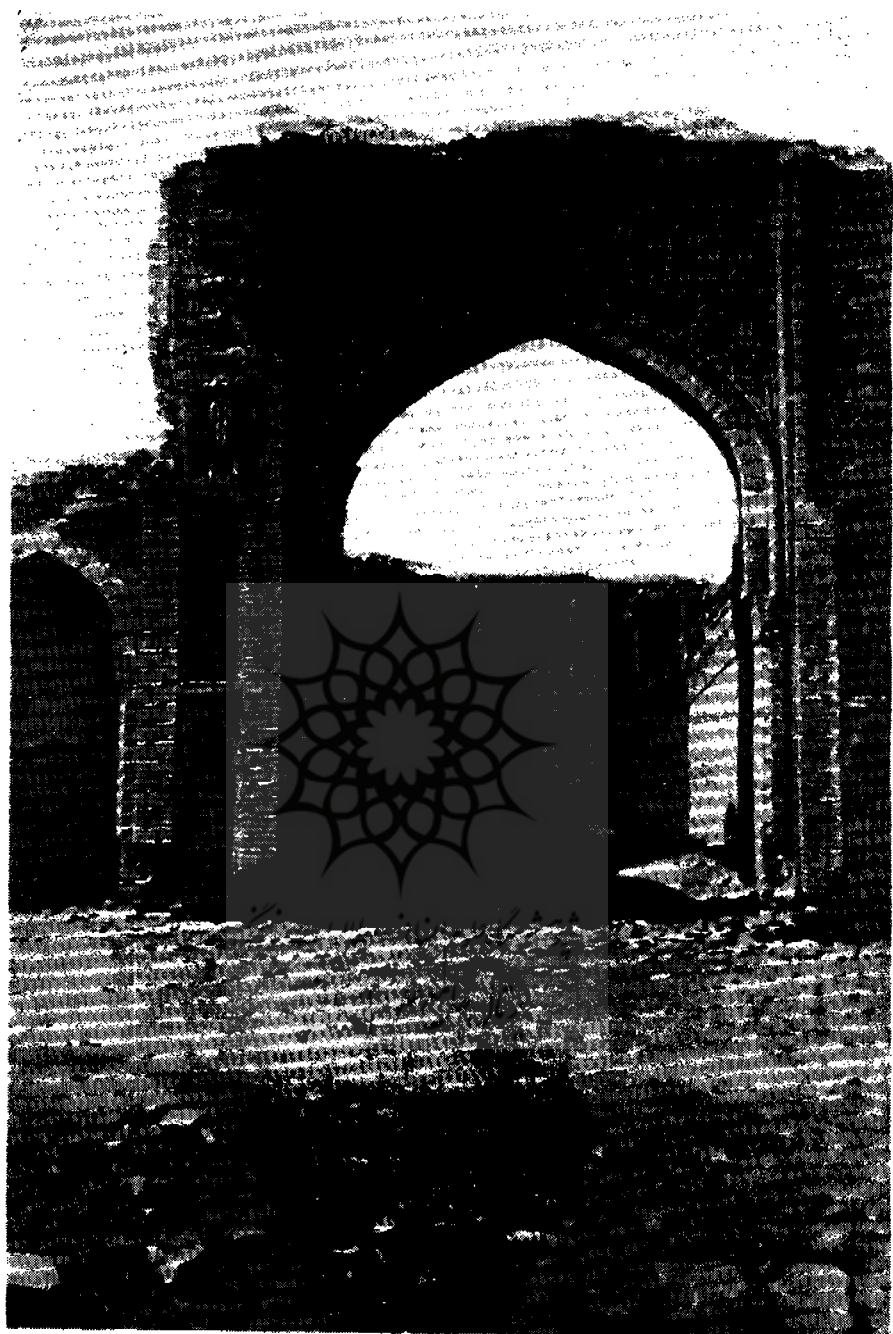

تصویر شماره ۲۱ - رباط شرف، پیشانی پیش بنا

بطوری که در (تصویر شماره ۲۲) و نیز در پیشانی ایوان انتهائی مشابه آن (تصویر شماره ۲۵) دیده می‌شود نوار کتیبه‌ای که مدخل بلند آنجا را در برگرفته و اکنون فقط قسمتهای قائم آن باقی مانده است در اصل دورتادور بالای بنامی چرخیده و حکم پیش طاقی را برای ساختمان داشته است. این کتیبه بزرگ که در کمال زیبایی و جلال بوده و بر روی زمینه آن آجرهای تراشیده و برجسته‌ای وجود داشته است بدبختانه امروز جز ویرانه‌ای بیش نیست. بر روی آنچه از کتیبه باقیست این عبارت خوانده می‌شود:

تصویر شماره ۲۲ - رباط شرف ، ایوان ورودی

تصویر شماره ۲۵ - رباط شرف ، ایوان اصلی

در طرف راست:

غياث الدولة اباص ...

و در طرف چپ:

رحمة الله ابوسعد محمد ...

بنابر این کتیبه مزبور يك کتیبه تاریخی بوده است و لیکن در باره غياث الدولة ابوسعد که نام آنها در این کتیبه ذکر شده است ماهیچ گونه اطلاعی در دست نداریم و نمی دانیم که در کار ساختمان این بنا چه نقشی برعهده داشته اند .

فضای واقع بین سردر بنا و این کتیبه دارای نقوش و تزیینات گل و بوته‌ای بسیار زیبایی است که با آجرهای برجسته ساخته شده و در دو حاشیه آن نوار بسیار مزین به چشم می خورد که وجود آن در این دوره از تاریخ خراسان بسی عجیب می نماید (تصاویر شماره ۲۲ و ۲۳) و به همین جهت می توان گفت که در معماری دوره سلجوقی مکتب اصفهان ناشناخته مانده و این مکتب در نواحی دیگر ایران نیز خیلی بندرت دیده می شود. من فقط يك نمونه از آن سراغ دارم که در باره آن بسیار کمتر بررسی و تحقیق شده است آنها در جبالیه کرمان است. در ورودی رابط، یعنی در چوبی آن، در جلو مدخل بنا نبوده بلکه پنج متر عقب تر از آن در دالانی که به صحن اول می رفته قرار داشته است. قسمت پایین این دالان با همان نوع تزیینات معمولی دیوارهای رابط تزیین شده است. تصویر شماره ۲۴ باقیمانده این کتیبه را که دور تادور بنا می چرخیده است نشان می دهد. این قطعه پایان يك عبارت تاریخی است به این شرح:

..... سهل الطابرقانی تقبل الله منهما برحمته

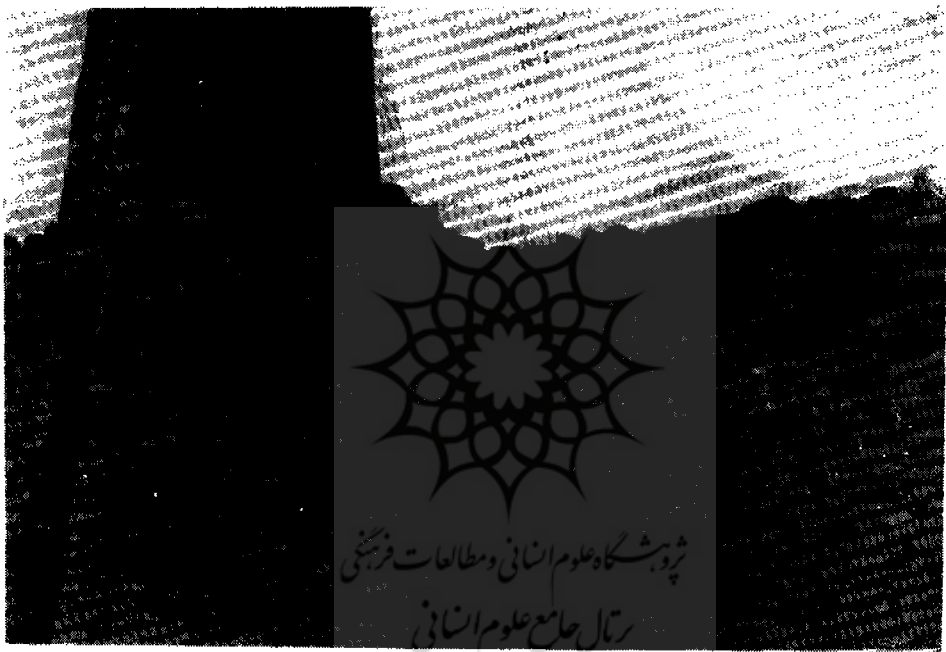
بنظر من این متن که مزین به کتیبه‌ای از گچ بوده بعد از زمان ساختمان بنای رابط شرف بوجود آمده و بجای کتیبه دیگری نقش شده است که آنرا از آجر تراشیده ساخته اند و عیب آن در نظر غزها شاید این بوده است که نام سنجر بر آن نقش بوده و یا در نظر تعمیر کننده بنا در سال ۵۴۹ هجری این بوده است که نام

تصویر شماره ۳۳ - رباط شرف ، جبهه ایوان ورودی

اولین بانی رباط یعنی شرف‌الدین القمی یا شخص دیگری در آن ذکر شده بوده است .

چون از در بزرگ بگذریم وارد دالان یا هشتی عریضی می‌شویم که دنباله هشتی جلو است و ما را به حیاط صحن اول راهنمایی می‌کند . در این دالان بدو در سمت چپ بادر مسجد این قسمت از بنا روبرو می‌شویم که عبارتست از راهی پیچ‌وخم

تصویر شماره ۲۴ - رباط شرف ، کتیبه سردر مدخل

دار که سه متر و شصت سانتی متر عرض دارد و طول آن از سال ۵۴۹ هجری یعنی از همان ابتدای تاریخ تعمیر بنا چهارده متر بوده است . پس از آن به دو معبر برمی‌خوریم که در آغاز هر دو آنها یعنی هم معبر طرف راست و هم معبر طرف چپ رو به سباط جنوبی صحن [اول] باز و به دو رواق منتهی می‌شده که دارای طاق یا گنبدی زیبا و شایان توجه و به شکل طاقهای قوسی صومعه‌های ما بوده ولیکن رویهم رفته از

لحاظ ساختمان اختلاف و تفاوت کلی داشته است. در کشور ما طاقهای قوسی صومعه‌ها چنانکه **شوازی (۱)** در کتاب «تاریخ معماری» تعریف می‌کند تشکیل شده است از «ادامه و پیشرفت چهار دیوار دورا دورا دورا بنا که بتدریج در بالای فضای خالی خمیدگی پیدا می‌کند» و بر روی یک طاق واقعی و مستحکم از چوب بنام «طاق کمکی» ساخته می‌شود ولیکن در ایران بسبب نبودن چوب و یا کم بودن آن هرگز به چنین صورتی عمل نشده است. ایران می‌توانست [در این گونه موارد] از طاقهای مورب استفاده کند و گاهی هم این کار را کرده است اما بعلمت مشکلات و بی‌چیدگی‌هایی که در عمل ایجاد می‌شده از آن کراهت داشته [و به همین جهت] اغلب اوقات از آن صرف نظر می‌کرده است، چنانکه از طاقهای کمکی نیز صرف نظر می‌نموده و حتی در هنگام ضرورت از «طاقهای باطله» چوبی هم که ظاهراً ساختمان گنبد بی‌وجود آنها غیر ممکن است چشم می‌پوشیده است. من در ضمن مطالعه و تحقیقی که به طاقهای ایرانی اختصاص داده‌ام و شاید روزی در فرصت مناسب‌تری در یکی از مجلات و کتب منتشر شود این موضوع را به تفصیل در ذهن خود توجیه کرده‌ام. بنا بر این دیگر به اصل مطلب بر نمی‌گردم و در اینجا فقط به تلخیص خواهم گفت که طاقهای رباط شرف چگونه ساخته شده‌اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- ۱- Vitry - le - François Choisy مهندس و باستان‌شناس فرانسوی (۱۸۴۱ - ۱۹۰۹) که رسالات و کتب متعددی در باره معماری نوشته است. مهمترین اثر او کتاب «تاریخ معماری» است که در سال ۱۸۹۹ چاپ و منتشر شده است (مترجم).
- ۲- ريك: تاریخ معماری ج ۱ ص ۱۲۴ (آندره گدار). این نوع طاق همانست که در اصطلاح معماری خراسان «طاق عرفجینی» خوانده می‌شود (مترجم)